

Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης

Τόμ. 12 (2026)

Βιβλιοπαρουσίαση: Χριστοδούλου, Μ. (2025). "Σύγχρονες προσεγγίσεις στην ανάλυση ποιοτικών δεδομένων". Πεδίο.

Μαρία Γάτσου

doi: [10.12681/dial.44343](https://doi.org/10.12681/dial.44343)

Copyright © 2026, Μαρία Γάτσου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γάτσου Μ. (2026). Βιβλιοπαρουσίαση: Χριστοδούλου, Μ. (2025). "Σύγχρονες προσεγγίσεις στην ανάλυση ποιοτικών δεδομένων". Πεδίο. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 12, 231-234. <https://doi.org/10.12681/dial.44343>

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Χριστοδούλου, Μ. (2025). Σύγχρονες προσεγγίσεις στην ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Πεδίο

Μαρία Γάτσου¹

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το βιβλίο του Μιχάλη Χριστοδούλου «Σύγχρονες Προσεγγίσεις στην Ανάλυση των Ποιοτικών Δεδομένων», είναι χωρισμένο σε τέσσερα μέρη, καθένα από τα οποία πραγματεύεται ζητήματα ανάλυσης των ποιοτικών δεδομένων, τα οποία είτε δεν έχουν συζητηθεί εκτενώς έως τώρα στον ελληνικό χώρο (μέρη 1 και 4) είτε προσεγγίζονται μέσα από μία διαφορετική από ό,τι συνηθίζεται οπτική (μέρη 2 και 3).

Στο Μέρος 1 εξετάζονται επιστημολογικά ζητήματα της ποιοτικής ανάλυσης δεδομένων: ο σχηματισμός εννοιών στην ποιοτική έρευνα, ο τρόπος με τον οποίο εξασφαλίζεται καινοτομία στην ποιοτική έρευνα και το μέγεθος του δείγματος. Ειδικότερα, ως προς το πρώτο ζήτημα, περιγράφεται μία συστηματική προσέγγιση για τον τρόπο με τον οποίο σχηματίζονται οι έννοιες στην ποιοτική έρευνα καθώς, για τον συγγραφέα, στόχος της ανάλυσης των ποιοτικών δεδομένων είναι η εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων, όχι μόνο η περιγραφή τους. Με δεδομένο ότι ο τρόπος σχηματισμού εννοιών στην ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων δεν έχει αποτελέσει έως τώρα αντικείμενο συστηματικής επεξεργασίας τόσο στη διεθνή βιβλιογραφία όσο και στον ελληνικό χώρο, ο συγγραφέας επιλέγει να θέσει ερωτήματα για τον σχηματισμό των εννοιών ξαναδιαβάζοντας μία κλασική προσέγγιση για το εν λόγω

Υπεύθυνος επικοινωνίας: Μαρία Γάτσου, mgatsou@nured.auth.gr, Εκπαιδευτικός, Υποψήφια Διδάκτωρ, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Correspondent author: Maria Gatsou, mgatsou@nured.auth.gr, Primary school teacher, PhD Candidate, Aristotle University of Thessaloniki

ζήτημα έτσι όπως αυτή διατυπώθηκε από τον γνωστό κοινωνιολόγο Paul Lazarsfeld. Η επιλογή αυτή δεν έχει ως πρόθεση προφανώς να μιμηθεί τον τρόπο με τον οποίο χτίζονται οι έννοιες στην ποσοτική μεθοδολογία, αλλά να υπογραμμίσει το γεγονός ότι, ακόμα και σε ένα πλαίσιο που εμφορείται από θετικιστικές παραδοχές, οι έννοιες συνιστούν μη ορατές πραγματικότητες που έχουν τη δύναμη να παράγουν φαινόμενα.

Ο Μιχάλης Χριστοδούλου εμπλουτίζει την ιδέα αυτή υποστηρίζοντας ότι, ενώ στην κλασική ποσοτική μεθοδολογία η έμφαση δίνεται στους εμπειρικούς δείκτες που λειτουργικοποιούν στην πράξη την έννοια, στην ποιοτική μεθοδολογία οι έννοιες έχουν διάφορα επίπεδα. Με βάση το σκεπτικό αυτό, ο συγγραφέας μάς καλεί να σκεφτούμε την έννοια ως εάν να αποτελείται από όψεις ή διαστάσεις εντός των οποίων εκδηλώνονται εκδοχές του φαινομένου. Για παράδειγμα, η 'προσαρμογή στο πανεπιστήμιο' συγκροτείται από τις όψεις ή αλλιώς εμπεριέχει τις διαστάσεις 'προσαρμογή στην ακαδημαϊκή ζωή του πανεπιστημίου', 'προσαρμογή στην κοινωνική ζωή του πανεπιστημίου' και 'προσαρμογή στην ζωή της πόλης', σε κάθε μία από τις οποίες εκδηλώνονται με διαφορετικό τρόπο εκδοχές της 'προσαρμογής στο πανεπιστήμιο'. Για παράδειγμα, υποθέτουμε ότι κάποιος/α ερευνητής/τρια μελετά το εν λόγω φαινόμενο προσαρμογής στο πανεπιστήμιο μέσα από ημιδομημένες συνεντεύξεις (ή εθνογραφική παρατήρηση, αρχειακή έρευνα ή έρευνα σε ψηφιακά κοινωνικά δίκτυα) και σε ορισμένες από τις συνεντεύξεις μερικοί/ές από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες «δυσκολεύονται να πλοηγηθούν στις ψηφιακές πλατφόρμες των μαθημάτων» ή «δεν γνωρίζουν πού να βρουν πληροφορίες για τα επιλεγόμενα μαθήματα» και την ίδια στιγμή οι ίδιοι/ες οι συμμετέχοντες/ουσες «συμμετέχουν στα πολιτικά δρώμενα των φοιτητικών παρατάξεων» ή «είναι ενθουσιασμένοι/ες με τη ζωή στην πόλη και βγαίνουν κάθε βράδυ να την γνωρίσουν». Οι δυο πρώτοι κωδικοί («δυσκολεύονται να πλοηγηθούν...» ή «δεν γνωρίζουν...») θα μπορούσαν να συγκροτήσουν την όψη «δυσκολίες ακαδημαϊκής προσαρμογής» και οι άλλοι δύο κωδικοί να συγκροτήσουν την όψη «ένταξη στην κοινωνική ζωή της πόλης». Με άλλα λόγια, οι έννοιες στην εκδοχή που προτείνει ο Μιχάλης Χριστοδούλου αποτελούνται: α) από τους κωδικούς - οι οποίοι συνιστούν την πιο εμπειρική εκδήλωση του φαινομένου, β) από τις όψεις ή τις διαστάσεις του φαινομένου και γ) την έννοια, η οποία συνοψίζει το φαινόμενο με πιο γενικό τρόπο. Έτσι, πετυχαίνονται δυο πράγματα. Αφ' ενός αναδεικνύεται η πλαισιακότητα των κοινωνικών φαινομένων - μια θεμελιώδης και αδιαπραγμάτευτη ιδέα της ποιοτικής μεθοδολογίας- και την ίδια στιγμή έμφαση δίνεται στην ποικιλία των μηχανισμών οι οποίοι λειτουργούν υπό προϋποθέσεις στις διαφορετικές αυτές όψεις ή διαστάσεις της έννοιας μέσω των οποίων εκδηλώνονται τα φαινόμενα.

Επιπλέον, στο Μέρος Ι ο Χριστοδούλου θέτει το εξής ερώτημα: το να εντοπίζουμε κενά στη βιβλιογραφία είναι αρκετό για την καινοτομία μιας ποιοτικής έρευνας; Ως ένα βαθμό, είναι η απάντησή του και προτείνει ένα μεθοδολογικό επιχείρημα στο επίκεντρο του οποίου είναι ο τρόπος με τον οποίο οι ερευνητές/τριες χρησιμοποιούν τη θεωρία ανάλογα με το εάν θέλουν να αναπτύξουν/εκλεπτύνουν/ελέγξουν μία θεωρία σε συνάρτηση με τις ερευνητικές τους προθέσεις. Το Μέρος Ι κλείνει με μια ενδελεχή συζήτηση για το μέγεθος του δείγματος στην ποιοτική έρευνα. Ενώ το «στερεότυπο» λέει ότι «το μέγεθος του δείγματος δεν είναι σημαντικό ζήτημα, διότι στόχος δεν είναι η γενίκευση», ο Χριστοδούλου συνοψίζει τη διεθνή συζήτηση εκθέτοντας συγκεκριμένα σκεπτικά για το «πόσες

συνεντεύξεις» είναι αρκετές και παρουσιάζει τις διαφορές μεταξύ του «κορεσμού δεδομένων» και του «θεωρητικού κορεσμού» διότι πολλές φορές τα δυο συγχέονται.

Στο Μέρος II ο Χριστοδούλου αναπτύσσει μία μεθοδολογία της θεματικής ανάλυσης δεδομένων προτείνοντας τέσσερις εκδοχές θεματικής ανάλυσης ανάλογα με το εάν οι ερευνητές/τριες προσεγγίζουν το υλικό με επαγωγικό ή παραγωγικό τρόπο και με το εάν σκοπός τους είναι να περιγράψουν ή να εξηγήσουν το φαινόμενο. Αφού προσδιορίζει τις διαφορές των όρων αυτών, ο συγγραφέας ισχυρίζεται ότι είναι άλλο πράγμα οι «κωδικοί», άλλο οι «κατηγορίες» και άλλο τα «θέματα». Για κάθε μία από αυτές τις τέσσερες εκδοχές, ο συγγραφέας παρουσιάζει συγκεκριμένα παραδείγματα, παρέχοντας μία βήμα-προς-βήμα κωδικοποίηση του συλλεχθέντος υλικού. Τέλος, ο Χριστοδούλου αφιερώνει ένα κεφάλαιο στον τρόπο παρουσίασης των ευρημάτων της ποιοτικής ανάλυσης δεδομένων ώστε να αποφεύγονται οι αδυναμίες μίας παρουσίασης, η οποία απλώς παραθέτει αποσπάσματα συνεντεύξεων και να αναδεικνύεται η ολότητα των ευρημάτων ως ενιαίου επιχειρήματος.

Το Μέρος III είναι αφιερωμένο στην Μεθοδολογία της Θεμελιωμένης Θεωρίας (Grounded Theory Methodology - GTM). Εδώ ο Χριστοδούλου αποστασιοποιείται από τις συνηθισμένες αναγνώσεις της GTM, οι οποίες βασίζονται στα γραπτά της Charmaz ή των Strauss-Corbin και παρουσιάζει την κατά Glaser εκδοχή εμπλουτισμένη από την «ανάλυση διαστάσεων» του Leonard Schatzman, εκδοχή η οποία στη διεθνή συζήτηση ονομάζεται και «Κλασική Θεμελιωμένη Θεωρία» (Classic Grounded Theory - CGT). Ο συγγραφέας βασίζεται και παρουσιάζει το σύνολο του έργου του Glaser, όχι μόνο για να γνωρίσει το ελληνικό κοινό τα βασικά μεθοδολογικά σημεία της CGT, αλλά και για να αναδειχθεί η συμβολή της στην οικοδόμηση θεωρίας, καθώς αυτό είναι το μεθοδολογικό διακύβευμα της GTM σε όλες τις εκδοχές. Για το σκοπό αυτό, ο Χριστοδούλου παρουσιάζει μία βήμα-βήμα ανάλυση υλικού από συνεντεύξεις βασισμένη στην CGT.

Τέλος, το Μέρος IV εστιάζει στο αν και με ποιους μεθοδολογικούς όρους είναι εφικτή η συστηματική βιβλιογραφική επισκόπηση (ΣΒΕ) για ποιοτικές έρευνες, δεδομένου ότι η συστηματική επισκόπηση έχει θετικιστικές καταβολές και έχει αναπτυχθεί σε πεδία μη σχετικά με την ποιοτική κοινωνική έρευνα (π.χ. επιδημιολογία, φαρμακολογία). Εδώ οι μεθοδολογικές καινοτομίες είναι δύο. Πρώτον, παρουσιάζονται επιχειρήματα για την αναγκαιότητα και τις προϋποθέσεις που καθιστούν δυνατή μία ΣΒΕ ποιοτικών ερευνών, αναλύοντας τα διαφορετικά είδη ΣΒΕ που έχουν αναπτυχθεί στη διεθνή συζήτηση. Στόχος αυτής της συζήτησης είναι να αναδειχθούν εκείνα τα είδη ΣΒΕ που ταιριάζουν σε ποιοτικές έρευνες και ώστε να αποφεύγονται μμητικές συνήθειες «καλών πρακτικών» που αφορούν την ποσοτική έρευνα. Δεύτερον, αφού παρουσιάζει το πρωτόκολλο μιας ΣΒΕ (κριτήρια ένταξης αποκλεισμού, βάσεις δεδομένων, σχήμα PRISMA κλπ.) ο συγγραφέας παρουσιάζει αναλυτικά και με παραδείγματα όλα τα είδη ΣΒΕ που ταιριάζουν σε ποιοτικές έρευνες. Όπως ο ίδιος αναφέρει, άλλη μεθοδολογία ανάλυσης δεδομένων ακολουθείται σε μία «επισκόπηση οριοθέτησης» (scoping review), όπου στόχος είναι η χαρτογράφηση ενός ερευνητικού πεδίου, και άλλη μεθοδολογία ανάλυσης δεδομένων ακολουθείται σε μια «μετα-εθνογραφία» όπου στόχος είναι η δημιουργία μίας μικρο-θεωρίας από τις επιλεχθείσες έρευνες.

Κλείνοντας, με το εν λόγω βιβλίο ο Χριστοδούλου θέτει νέα ζητήματα στην ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων, προτείνει πρακτικούς τρόπους ανάλυσης υλικού

που έχει συλλεχθεί με ποιοτικές μεθόδους (όχι μόνο μέσω συνεντεύξεων αλλά και αρχειακό ή ψηφιακό υλικό) και επεξεργάζεται νέους τρόπους κωδικοποίησης, ταξινόμησης και επεξεργασίας του οι οποίες ευνοούν αυτό που είναι ζητούμενο στην επιστήμη, δηλαδή η παραγωγή νέας θεωρητικής γνώσης.